

GEOSIYOSIY JARAYONLARDA YEVROSIYO HARAKATINING SHAKLLANISHI VA
TARQALISHI.

Tursunmurodov Sardorbek Abdulla ògli

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo'nalishi talabasi

Tel: +998882421897

e-pochta tursunmurodovsardorbek@gmail.com

Mahmudov Xudoyberdi Alisher o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo'nalishi talabasi

Tel: +998903771204

e-pochta mahmudovxudoyberdi013@gmail.com

Ergashev Ozodbek Musurmon o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo'nalishi talabasi

Tel: +998904184820

e-pochta ergashevozodbek4820@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus geosiyosatchilarining tomonidan Yevroosiyoda strategik muvozanat o'rnatish bo'yicha mulohazlari, AQSH, Buyuk Britaniya davlatlarida bo'lgan geosiyosiy jarayonlar, L.Gumilevning Yevroosiyoda mavjud bo'lgan elatlar to'g'risidagi g'oyani mantiqiy o'rganib chiqishi to'g'risida keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: MDH, L.Gumilev, P.Savitskiy, Moskva, A.G.Dugin, AQSH, Buyuk Britaniya, demotiya, ideokeatiya, atlantistlar.

Аннотация: В данной статье упоминаются взгляды российских геополитиков на установление стратегического баланса в Евразии, геополитические процессы в странах США и Великобритании, логическое исследование Л. Гумилевым идеи народов, существующих в Евразии.

Ключевые слова: СНГ, Л. Гумилев, П. Савицкий, Москва, А.Г. Дугин, США, Великобритания, демотия, идеоцеатия, атлантисты.

Annotation: In this article, the opinions of Russian geopoliticians on establishing a strategic balance in Eurasia, the geopolitical processes in the countries of the United States and Great Britain, L. Gumilev's logical study of the idea of peoples existing in Eurasia. is mentioned.

Keywords: CIS, L. Gumilev, P. Savitsky, Moscow, A.G. Dugin, USA, Great Britain, demotia, ideoceatia, Atlanticists.

Yevroosiyoda strategik muvozanat o'rnatish mavzusi ko'plab rus geosiyosatchilari tomonidan tahlil etilgan. Geosiyosiy ta'limotlar va ularga

tayangan holda olib borilgan tashqi siyosat, shuningdek, harbiy harakatlar yo'nalishi bevosita Yevroosiyoga qaratilgan. Bu hol MDH hududida yashayotgan olimlar, mutaxassislar, siyosatchilar va davlat arboblari uchun muhim ilmiy tadqiqot masalasidir. Yevroosiyoning geostrategik mavqei va istiqboli rus geosiyosatchi olimi, Lev Nikolayevich Gumilevning qarashlarida ilmiy jihatdan asoslangan. L.Gumilev rus geosiyosatchisi P.Savitskiyning eng iste'dodli shogirdlaridan bo'lgan⁸³. Gumilevning qadimgi davr Yevroosiyosida etno - xaritasi, cho'llar, ko'chmanchi xalqlar va ularga tegishli bo'lgan tamaddunlarga oid tadqiqotlari ayniqsa diqqatga sazovordir. Uning asarlarida siyosiy tarixning butunlay yangi qiyofasi namoyon bo'ladi. Bunda Yevroosiyoning Sharqiy qismi etnogenez, madaniyat, siyosiy tarix, davlatchilik va texnik taraqqiyotning o'ziga xos markazi sifatida ifodalanadi. G'arb va uning tarixi nisbiylashtiriladi. Yevroosiyosida madaniyati va bu qit'ada yashayotgan etnoslarning bir - biri bilan uzviy bog'liqligi, o'ziga xos qadriyatlar majmui, diniy muammolari hamda tarixiy qonuniyatlari umuman o'rganilmagan dunyo sifatida maydonga chiqadi. L.Gumilev Yevroosiyosida mavjud bo'lgan elatlar to'g'risidagi g'oyani mantiqiy nihoyasiga yetkazadi va etnik ruslar faqat sharqiy slavyanlarga tegishli bo'lg'inlardan biri bo'lmay, balki turkiy qabilalar va slavyanlarning qo'shilishidan hosil bo'lgan alohida etnos degan fikrni ilgari suradi.

Olimning nazarida, buyuk rus tamadduni - Cho'l va O'rmon o'rtasida o'rnatilgan tarixiy hamkorlik natijasida turkiy - slavyan etnogenezi asosida yuzaga kelgan. L.Gumilyov O.Shpengler va A.Toynbi singari tamaddunlar, madaniyatlar hamda etnoslarning tarixiy sikllarini ajratib ko'rsatgan⁸⁴. Uning talqiniga ko'ra, millatlar, davlatlar va diniy jamoalarning etno - madaniy tuzilmalari barcha jabhalarda go'yo tirik jismga o'xshaydi. Ular tug'ilish, yoshlik, ulg'ayish va qarilik davrlarini bosib o'tadi, keyin esa yo'q bo'lib ketadi. Bu o'rinda L.Gumilevning etnogenez sabablari, ya'ni xalq va davlatning paydo bo'lishiga oid qarashlaridan quyidagi geosiyosiy xulosalar kelib chiqad

1. Yevroosiyosida elatlar va madaniyatlarning shakllanishi uchun boy, serhosil, ularning yuksak rivojlanishini ta'min etadigan qulay zamindir. Jahon tarixini atlantistik tarixshunoslikka xos tarzda -G'arb va barcha qolganlar tarzidagi bir qutbli ko'rinishda emas, balki ko'p qutbli ko'rinishda o'rganish lozim. Bunda Shimoliy va Sharqiy Yevroosiyosida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki u umumsayyoraviy tamadduniy taraqqiyot jarayonining muhim manbai sifatida G'arbgaga muqobil hisoblanadi.

⁸³ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 61 b.

⁸⁴ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 62-63 b.

2. Velikorosslar davlatchiligi asosida yotgan - cho'l va o'rmon geosiyosiy sintezi Osiyo va Sharqiy Yevropa ustidan madaniy strategik nazorat uchun asosiy voqelik hisoblanadi. Bunday nazorat Sharq va G'arb o'rtasida muvozanatni saqlab qolishga xizmat qiladi. Albatta bunday yondashuv fan texnika taraqqiyotini qaysidir bosqichi uchun xosdir. Lekin bugungi voqelikka nazar soladigan bo'lsak masofa ko'p narsani hal eta olmaydi⁸⁵.

3. Yaqin kelajakda yer sayyorasining siyosiy va madaniy xaritasini keskin o'zgartirib yuboradigan oldindan bashorat qilib bo'lmaydigan -passionar turtki yuz berishi mumkin. L.Gumilevning geosiyosiy qarashlari o'ziga xos qit'achilik g'oyasiga asoslanganligi ma'lum bo'ladi. Yevroosiyochilik g'oyasini -neoyevroosiyochilik tarzida rivojlantirgan va bu borada salmoqli ilmiy natijalarni qo'lga kiritgan rus olimi A.G.Duginidir. Aleksandr Gelevich Dugin 1962 - yilda Moskva shahrida harbiy oilasida tug'ilgan. Universitetni bitirgach (1988-1991 - y.)

-EON nashr markazida muharrir va bosh muharrir,

-Miliy Angel (1990 - y.) almanaxi,

-Elementi (1991- y.) jurnalida bosh muharrir, FINIS MUNDI radioeshittirishi (1996-1997 - y.) hamda

-Geopoliticheskoye obozreniye eshittirishining (1997-1999 - y.) muallifi va boshlovchisi⁸⁶.

A.G.Dugin 13 ta yirik asar muallifi bo'lib, ular asosan geosiyosat muammolariga bag'ishlangan. Jumladan, Rossiyada birinchi geosiyosat qo'llanmasi hisoblangan -Geosiyosat asoslari (1997), -Konservativ inqilob (1994), -Yevroosiyo misteriyalari (1996), -Bizning yo'l (1999), -Makon bilan fikrlash (2000), -Yevroosiyochilik asoslari (2002) kabi asarlar shular jumlasidandir. Ayrim kitoblari Buyuk Britaniya, Italiya va Ispaniya singari Yevropa mamlakatlarida nashr etilgan. Maqolalari -Izvestiya, -Rossiyskaya gazeta, -Literaturnaya gazeta, -Rossiya, -Nezavisimaya gazeta, -Yevraziyskoye obozreniye, -Konservator singari gazetalarda muntazam chop etiladi. Aksilg'arbchi, aksilliberal, konservator, o'ng millatchi A.Dugin 1990 - yillarda Rossiya hokimiyatiga nisbatan muxolif pozitsiyada turgan. 2000 - yildan keyin esa o'zining keskin radikal pozitsiyasidan uzoqlashib, sentrist va prezident tarafdorlari qatoriga qo'shilgan. 1998 -yildan boshlab RF Davlat Dumasi raisi maslahatchisi lavozimini egallagan. U neoyevroosiyochilik g'oyasiga tayangan siyosiy oqimga asos solgan, shuningdek, yetarli siyosiy mavqe qozona olmagan va Dumadagi partiyalar safiga kira olmagan - Yevroosiyo (2002 - y.) partiyasini tashkil etgan.

⁸⁵ O'sha joyda. 62 b.

⁸⁶ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 63 b.

A.Duginning fikriga ko'ra, 1980 - yillarda kommunizmning inqirozi, sho'rolar siyosiy tuzumining yemirilishi hamda jamiyatning ijtimoiy - siyosiy tuzilishi to'g'risidagi g'arbona andozalarga javob berish zarurati bu oqimning paydo bo'lishiga turtki bergan.¹ Uning asosiy ijtimoiy - falsafiy uslubi tamadduniy yondashuv bo'lib, o'tgan asr boshlaridagi yevroosiyochilik an'analarining izdoshi va merosxo'ri hisoblanadi. O'z asarlarida A.Dugin nemis konservativ inqilobchilari bo'lmish O.Shpengler, V.Zombart, K.Shmitt, E.Yunger, F.Yunger, E.Nikit, Yevropa an'anachiligi namoyondalari R.Genon, Y.Evolu, T.Burkxart, F.Shuon va zamonaviy -yangi so'llar, P. Sartr, G.Debor, M.Fuko, J.Delez, zamonaviy -yangi o'nglar A. de Benua, R.Stoykers va boshqalarga murojaat etadi. Bu oqimlarni radikalizm birlashtirib, g'arb jamiyatini -so'l pozitsiya, tamadduniy va millatchilik ruhida tanqid qilishga asoslangan. Bu nazariyalarni birlashtirib turgan jihat – liberal siyosiy falsafa va bozor kapitalizmini tanqid qilish va mavjud voqelikning asosini tashkil etgan jarayonlarga muqobil andoza topish va voqealar oqimini boshqa tarafga o'zgartirishdan iborat.

A.Dugin kapitalizm va kommunizm o'rtasidagi qandaydir oraliq tuzumni yaratish g'oyasi bilan mashg'ul bo'ladi. Uning fikricha, bunday tuzumni yaratish uchun faqatgina jozibador mafkura emas, balki kuchli ijtimoiy harakat ham zarur. Liberal mafkura va bozor qadriyatlariga asoslangan dengiz davlatlariga qarshi turishga qodir bo'lgan bu kuch bitmas - tunganmas zaxiralar va ulkan geosiyosiy maydonga tayanishi mumkin⁸⁷. Shu ma'noda, A.Dugin o'zining yevropalik hamfikrlari bilan yaqinlashadi, keyin esa yevroosiyochilik falsafasini o'zi yaratgan qoidalar asosida rivojlantiradi. Neoyevroosiyochilikning ijtimoiy - falsafiy konsepsiyasidagi muhim jihat shundaki, u Yevroosiyo pozitsiyasidan turib Yevropa yoki roman - german madaniyatini tanqid qilish emas, balki anglosakson dunyosiga, jumladan, AQShni tanqid qilishga yo'naltirilgan. G'arb - nemis konservativ inqilobi ruhiga monand tajovuzkorlik, bosqinchilik ruhidagi -atlantistlar (AQSH va Buyuk Britaniya) va hamkorlikka qodir bo'lgan betaraf kontinental (roman - german) Yevropadan iborat. Shu tufayli, mumtoz yevroosiyochilikda qo'llanilgan agressiv, aksilevroosiyochilik ruhidagi – roman - german dunyosi atamasi neoyevroosiyochilikda qo'llanmaydi. Neoyevroosiyochilar - rivojlanish makoni konsepsiyasini rivojlantirishga ko'p e'tibor qaratadi. Bu esa o'z navbatida Rossiya tarixida Turon omilining ahamiyatini tan olish va jo'g'rofiy determinizmga asoslanishga olib boradi. A.Dugin nazarida Yevroosiyochilik harakatining platformasi quyidagi tushunchalarni o'z ichiga

⁸⁷ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 64 b.

oladi: - ideokratiya, davlat va har bir fuqaroning oliy ruhiy maqsadga xizmat qilish mas'uliyatidan iborat. Davlat ahamiyatiga ega bo'lgan ushbu - oliy ruhiy maqsad yevroosiyochilikdir; - yevroosiyocha tabiiy tanlanish, Yevroosiyoga xos -tabiiy shart - sharoitlaridan kelib chiqadigan va jamoaviy mas'uliyat, xolislik, o'zaro yordam, asketizm, iroda, chidamlilik, boshliqlarga so'zsiz bo'ysunish singari xususiyatlarni o'z ichiga olgan o'ziga xos axloqiy meyorlar talab etadigan tushunchani anglatadi. Faqat ana shu xususiyatlariga yevroosiyochilarga butun Yevroosiyoda makonini egallashni yakuniga yetkazish va nazorat o'rnatishni ta'minlaydi.

- demotiya (o'zgacha sharoitlarda shakllangan g'arbcha, yunon - angliya demokratiyasidan farqli o'laroq) - zararli liberal demokratiya meyorlarini ko'chirmasdan, mahalliy kengashlar, o'z - o'zini boshqarish va dehqon uyushmalari vositasida hokimiyatda ishtirok etish yo'lidan borishi kerak. Demotiya iyerarxiyani inkor etmasdan, - yevroosiyodagi avtoritarizm bilan uyg'unlashib ketadi.

Xulosa: Rus geosiyosatchilarining tomonidan Yevroosiyoda strategik muvozanat o'rnatish bo'yicha mulohazalari ularning ishlab chiqqan stretegiyalarini o'z asarlarida bayon qilganlar. AQSH, Buyuk Britaniya davlatlarida bo'lgan geosiyosiy jarayonlar, ularning o'zgarib borishi, L.Gumilevning Yevroosiyoda mavjud bo'lgan elatlar to'g'risidagi g'oyani mantiqiy o'rganib chiqishi to'g'risida keltirib o'tilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.S.Safoev, Markaziy Osiyodagi geosiyosat, Toshkent, 2005 yil.
2. Hasanov A, Geosiyosat, Toshkent, 2016. 20-25.
3. Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 54-65 b.
4. Жигалина О. И Великобритания на Среднем Востоке. XIX – начале XX в: Анализ внешнеполитических концепций. М. 1990. С. 78-79.
5. Barthorp, Michael (2002) [1982]. *Afghan Wars and the North-West Frontier 1839–1947*. London: Cassell. ISBN 0-304-36294-8. P.111-114.